

Asia: VN/24194/2023

Luonnos hallituksen esitykseksi laiksi rikoslain 17 ja 20 luvun muuttamisesta (väkivaltakuvauksen ja lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapitoa koskevat kriminalisoinnit)

Lausunnonantajan lausunto

Väkivaltakuvauksen hallussapito

Helsingin käräjäoikeus toteaa lausuntonaan kannattavansa luonnollisesti lakiesitysluonnoksen mukaisia tavoitteita kaikilta osin. Esityksen perusteluissa on arveltu, että väkivaltakuvauksen hallussapidon kriminalisoinnilla voitaisiin osaltaan puuttua raakaa väkivaltaa esittävän materiaalin kysyntään ja tarjontaan sekä tällaisen aineiston käyttämiseen vaihdon välineenä hankittaessa esimerkiksi lasta seksuaalisesti esittäviä kuvia. Raakaa väkivaltaa koskevan kuva-aineiston levittäminen on jo rangaistavaa. On johdonmukaista, että myös tällaisen kuva-aineiston hallussapito kriminalisoidaan.

Lakiesityksen perusteluissa on huomioitu se, että raaka väkivalta käsitteenä voi olla lakia sovellettaessa vaikeasti määriteltävissä. Käsitteen sisältö ei käy ilmi esitetyn pykälän sanamuodosta. Esityksen perusteluista käy kuitenkin ilmi, että käsite vastaa voimassa jo olevan, väkivaltakuvauksen levittämistä koskevan rikoslain 17 luvun 17 §:n määritelmää ja soveltamisalaa, joka on yksilöity perusteluissa. Myös se, mikä on rangaistavaksi esitettyä, omalle laitteelle tallentamista tai muuta fyysistä hallussa pitämistä edellyttävää hallussapitoa ja mikä sallittua raakan väkivallan katselua verkosta, on selostettu perusteluissa poissuljentaesimerkein samoin kuin se, miltä osin hallussapito voi yksittäistapauksissa olla hyväksyttävää. Kriminalisointiesitys on näiltä osin käräjäoikeuden mielestä nimenomaan perusteluihin sisällytetyt tulkintaohjeet huomioon ottaen laillisuusperiaatteen edellyttämällä tavalla riittävän täsmällinen ja tarkkarajainen tulevaa lainsoveltamista silmällä pitäen. Käräjäoikeus ei usko, että pykälien myöhemmässä käytännön soveltamisessa muodostuisi tulkintaongelmia sen suhteen, mitä lainsäätäjä on tarkoittanut.

Raakaa väkivaltaa sisältävää kuva-aineistoa tulee oikeuskäytännössä esiin harvakseltaan käsiteltäessä tuomioistuimessa muuntyyppisiä rikosasioita, kuten esimerkiksi laitonta velanperintää koskevia kiristystapauksia, joissa on saatettu lähettää uhrille maksuvaatimusten tehostamiseksi

raakoja väkivaltavideoita. Näissä tapauksissa syyttäjillä ei ole ollut tapana syyttää erikseen rikoslain 17 luvun 7 §:n mukaisesta väkivaltakuvauksen levittämisestä. Lähettämisen on katsottu sisältyvän ankarammin rangaistavaan kiristysrikokseen. On ilmeistä, että raakaa väkivaltaa sisältävää kuva-aineistoa tulee esitutkinnan piiriin jatkossakin pääosin levittämisen kautta paljastuneena. On kuitenkin selvää, että jos esimerkiksi muuta rikosta koskevan syytteen tueksi ei kertyisi tuomitsemiskynnyksen ylittävää näyttöä, saattaisi erillinen rinnakkainen tai toissijainen syyte väkivaltakuvauksen levittämisestä tai viime sijaisesti hallussapidosta menestyä, jos tällaista aineistoa löytyisi epäillyltä tekijältä esitutkinnan aikana. Oikeuskäytännön tapauksissa on voitu havaita, että tällaiset, usein lähettämisen jälkeen lähettäjän laitteelta poistetut väkivaltavideot ovat usein olleet ulkomaalaisia ja tarkemmalta alkuperältään selvittämättömiä.

Väkivaltakuvauksen hallussapito -rikos saattaa täyttää myös esimerkiksi samassa lakiesitysluonnoksessa säädettäväksi esitetyn rikoslain 20 luvun alaisen törkeän lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapitoa tai jo voimassa olevan pykälän mukaista törkeää levittämistä koskevan rikoksen tunnusmerkistön, jos raakaa väkivaltaa sisältävässä kuvauksessa kohteena on ollut lapsi ja seksuaalisuutta. Lähtökohtaisesti tällaisen aineiston hallussapito saattaisi loukata kahta eri oikeushyvää. Ensiksi mainitun lainkohdan osalta suojeltavana oikeushyvä on yleisen järjestyksen turvaaminen ja lasta seksuaalisesti esittävän kuva-aineiston osalta lapsen seksuaalinen itsemääräämisoikeus. Hallussapitorikokset eivät siten lähtökohtaisesti olisi näiltä osin rangaistavuudeltaan eri oikeushyviin kohdistuvina toisiaan poissulkevia.

Tarkasteltavana olevan lakiesitysluonnoksen perusteluissa ei ole otettu kantaa edellä viitattuihin mahdollisiin lainkonkurrenssitilanteisiin.

Väkivaltakuvauksen hallussapidolle esitettävä rangaistus, pelkkä sakko, on suhteessa aineiston laatuun ja rinnakkaissäännökseen väkivaltakuvauksen levittämiseen (sakko – kaksi vuotta vankeutta) varsin lievä. Se sulkisi tämän sisältyneenä esitutkintaviranomaisilta pois mahdollisuuden käyttää esitutkinnassa kotietsintää tai laite-etsintää, jotka lain mukaan edellyttävät sellaista rikosepäilyä, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta.

Törkeä lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapito

Rikoslain 20 lukuun 21a §:ksi esitettävä lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapidon törkeä tekemuoto on käräjäoikeuden mielestä suojeltavaan oikeushyvään nähden luonnollisesti kannatettava ja myös johdonmukainen kriminalisointilisäys siihen nähden, että myös samanlaisen kuvamateriaalin levittämisestä on laissa jo säädettyä törkeä tekemuoto.

Esitettävät kvalifiointiperusteet ovat samat kuin saman luvun 20 §:ssä säädettyssä törkeässä lasta seksuaalisesti esittävän kuvan levittämisessä: 1) lapsi on erityisen nuori, 2) kuvassa esitetään myös lapseen kohdistuvaa vakavaa väkivaltaa tai lapsen kohtelua erityisen nöyryyttävästi, 3) rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti tai 4) rikos tehdään osana 6 luvun 5 §:n 2 momentissa tarkoitettun järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä.

Käräjäoikeus esittää, että lain jatkovalmistelussa harkittaisiin kuitenkin kvalifiointiperusteisiin otettavaksi mukaan myös pykälässä tarkoitettun kaltaisten lasta seksuaalisesti esittävien kuvien huomattavan suuri määrä. Oikeuskäytännön tapauksissa sekä tällaisten kuvien hallussapidon että levittämisen osalta tuomittava rangaistus porrastetaan vakiintuneesti kuva-aineiston lukumäärän mukaan. Jos aineistoa ei ole lukumääräisesti paljon, on rangaistus vakiintuneesti sakkoa. Jos määrä on suuri, kallistutaan rangaistuslajin valinnassa vankeuden puolelle. Tähän nähden olisi luonnollisen katsantokannan mukaista lisätä lukumäärää koskeva kvalifiointiperuste sekä hallussapitoa että myös levittämistä koskeviin törkeisiin tekemuotoihin johdonmukaisesti eräiden muiden rikoslain hallussapitorikosten, kuten huumausaine- ja alkoholirikosten, kanssa. Lakiesitysluonnoksesta (s. 22) käy ilmi, että myös Ruotsin vastaavassa hallussapitosäännöksessä on ankaroittamisperusteeksi säädetty se, että kuvia on erityisen paljon. Esitettyjen 21a §:n 1 momentin 1- ja 2-kohtien mukaisten, kuvatiedoston sisältöön kohdistuvien kvalifiointiperusteiden osalta käräjäoikeudella ei ole huomauttamista. Käräjäoikeus uskoo sinänsä, että esitettyyn 4-kohtaan sisältyväksi suunniteltu rikoksen tekeminen osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa tulisi sovellettavaksi varsin harvoin.

1.1.2023 voimaan tulleen seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen yhteydessä lasta seksuaalisesti esittävän kuvan perusmuotoinen hallussapito sekä levittäminen perusmuotoisena ja törkeänä siirrettiin yleistä järjestystä ja turvallisuutta koskevasta rikoslain 17 luvusta seksuaalirikoksia koskevaan rikoslain 20 lukuun. Samalla pykäliin tehtiin myös sisällöllisiä muutoksia. Nyt tarkasteltavana olevaa hallussapidon törkeän tekemuodon lisäämistä arvioitaessa olisi lakiesitysluonnoksessa käräjäoikeuden mielestä syytä huomioida selvyuden vuoksi edellä mainittujen 1.1.2023 voimaan tulleiden päivitettyjen kuvasäännösten yhteydessä tehdyt terminologiset muutokset ja myös käytännössä usein esiin tulevat lainkonkurenssitilanteet. Hallussapidon ja levittämisen välistä rajanvetoa täsmennettiin edellä mainitussa 1.1.2023 voimaan tullessa lainmuutoksessa käsitetasolla siten, että lasta seksuaalisesti esittävän kuvan valmistaminen itsessään on levittämistä eikä hallussapitoa. Lisäksi uudessa säätelyssä levittämistä on jo yhden kuvan jakaminen eteenpäin toisin kuin aikaisemman lain aikana, jolloin levittämisestä tuomitseminen edellytti useamman kuin yhden kuvan jakamista. Seksuaalisen kuva-aineiston käsittely liittyy usein muihin seksuaalirikoksiin silloin kun kuvissa esiintyvä lapsi on tunnistettavissa tai tiedossa. Silloin kun kysymys on esimerkiksi syytetyn alle 16-vuotiaalta uhrilta verkossa pyytämästä, omalle laitteelleen tallentamasta kuvasta tai videosta tai syytetyn lapsesta itse ottamasta seksuaalisesta kuvasta tai videosta eli valmistamisesta, on tekijää syyttämiskäytännössä yleensä syytetty vain ankarammin rangaistavista seksuaalirikoksista eli nykyisin mukaisesta seksuaalisesta kajoamisesta lapseen tai lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Seksuaalisen kuvamateriaalin mukanaolo seksuaalirikoksessa on tällöin tekijän menettelyssä yleensä mukana teon moitittavuutta lisäävänä, koskettelusta erillisenä ”muuna seksuaalisena tekona” (joka on omiaan vangoittamaan lapsen kehitystä). Sama koskee myös vakavampia lapsenraiskaustasoisia syytteitä, joihin kuvamateriaalin mukanaolo on voinut liittyä osana tapahtumienkulkua. Tekijää ei siten näissä tapauksissa yleensä syytetä erikseen lasta seksuaalisesti esittävän kuvan levittämisestä/valmistamisesta tai hallussapidosta.

Edellä mainittu lähtökohta kuva-aineiston käsittelyn arvioimisesta muuna seksuaalisena tekona vakavamman päär rikoksen osana on tuotu esiin myös edellä viitatus kokonaisuudistuksen esitöissä

(HE 13/2022 vp, s. 132 ja 133): ”Lasta seksuaalisesti esittävän kuvan valmistaminen voisi myös tulla rangaistavaksi 14–16 §:n nojalla, jolloin teosta ei tuomittaisi tämän lisäksi ehdotetun 19 §:n mukaan. Jos valmistamisesta rangaistaisiin 14–16 §:n perusteella ja kuvaa on valmistamisen jälkeen levitetty, voisi sovellettavaksi lisäksi tulla levittämisen osalta 19 §.” Eri asia on luonnollisesti sellainen tilanne, jossa tekijän hallusta on löydetty muuta kuin pääseksuaalirikoksen uhria koskevaa, lapsiin liittyvää seksuaalista kuva-aineistoa. Kuva-aineiston levittämisestä ja hallussapidosta erillisinä rikoksina vaikutetaan syytettävän käytännössä lähinnä silloin, kun kuvien esittämät lapset eivät ole henkilöinä tunnistettavissa.

Lainkonkurenssikysymyksenä myös levittämisen ja hallussapidon välisestä suhteesta on ollut lain aikaisempien esitöiden tasolla ja syyttämiskäytännössä joskus epäselvyyttä sekä epä johdonmukaisuutta. On selvää, että levittämisrikos täyttää aina myös samaa kuva-aineistoa koskevan hallussapitorikoksen. Vanhempien vastaavien säännösten esitöissä (HE 6/1997 s. 151) oli todettu tältä osin, että pornografista aineistoa levittävä henkilö syyllistyy sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan kuvan levittämisen lisäksi lähes säännönmukaisesti myös tällaisen kuvan hallussapitoon. Jos kysymyksessä on puheena olevassa säännöksessä tarkoitettu kuva, täyttyy myös tämän säännöksen tunnusmerkistö. Näissä tapauksissa on perusteltua tuomita vain vakavampana pidettävästä rikoksesta eli sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan kuvan levittämisestä.” Vaikka syyttämiskäytännössä on toisinaan tulkittu uudempien säännösten esitöitä niin, että hallussapidosta ja levittämisestä suositeltaisiin syyttämään erillisinä rikoksina, käräjäoikeus olettaa, että lainsäätäjällä ei ole ollut tarkoitusta muuttaa edellä selostettua aikaisemman lain aikana muodostunutta soveltamiskäytäntöä, jonka mukaan tekijää syytettäisiin mainitussa suhteessa aina vain vaihtoehtoisista rikoksista ankaramman rikoksen mukaisesti. Myös nyt käsiteltävänä olevassa lakiesitysluonnoksessa voisi olla aiheellista ottaa tästä perusteluihin selkeyttävä maininta selostettaessa esitettävää hallussapidon törkeää tekemuotoa.

Edellä selostettuun liittyen on luonnollisesti huomioitava se, että lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapito- ja levittämisrikoksessa lapsella tarkoitetaan alle 18-vuotiasta nuorta, kun taas muissa lapsia koskevissa seksuaalirikoksissa lapsella tarkoitetaan iältään alle 16 vuoden suojaikärajan olevaa henkilöä. Tällöin esimerkiksi suostumuksellinen seksi 16-17-vuotiaan nuoren kanssa on rankaisematonta, mutta menettelyyn liittyvän seksuaalisen kuva-aineiston valmistaminen/levittäminen tai muu hallussapito voi silti tulla rangaistavaksi puheena olevien säännösten mukaisena levittämisen- tai hallussapitorikoksena.

Käräjäoikeudella ei ole huomauttamista törkeästä lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapidosta esitettävästä rangaistusasteikosta (vankeutta vähintään neljä kuukautta ja enintään neljä vuotta). Se vastaa minimin osalta voimassa jo olevaa levittämisen törkeän tekemuodon (20 §) asteikkoa, jossa on sinänsä säädetty poikkeuksellisen korkea maksimirangaistus, kuusi vuotta vankeutta. Käräjäoikeus kiinnittää huomiota siihen, että perusmuotoisista lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapidosta (21 §) ja levittämisestä (19 §) on kyseisissä voimassa olevissa säännöksissä säädetty täysin sama rangaistusasteikko (sakko – kaksi vuotta vankeutta), vaikka levittämisessä käsitteellisesti on kysymys moitittavammasta menettelystä kuin pelkässä hallussapidossa. Nyt esitettävän lainmuutoksen yhteydessä voisi olla aiheellista tarkastella edellä mainittuja neljää rangaistusasteikkoa suhteessa toisiinsa ja käytännön tilanteisiin.

Muut huomiot

-

Pakkala Sirpa
Helsingin käräjäoikeus

Jokela Henna
Helsingin käräjäoikeus - Lausunnon valmistellut kärjätuomari Maritta
Pakarinen ja kärjätuomari Peter Huhnanntti